

юрисд.

ПІДПРИЄМНИЦТВО, ГОСПОДАРСТВО і ПРАВО

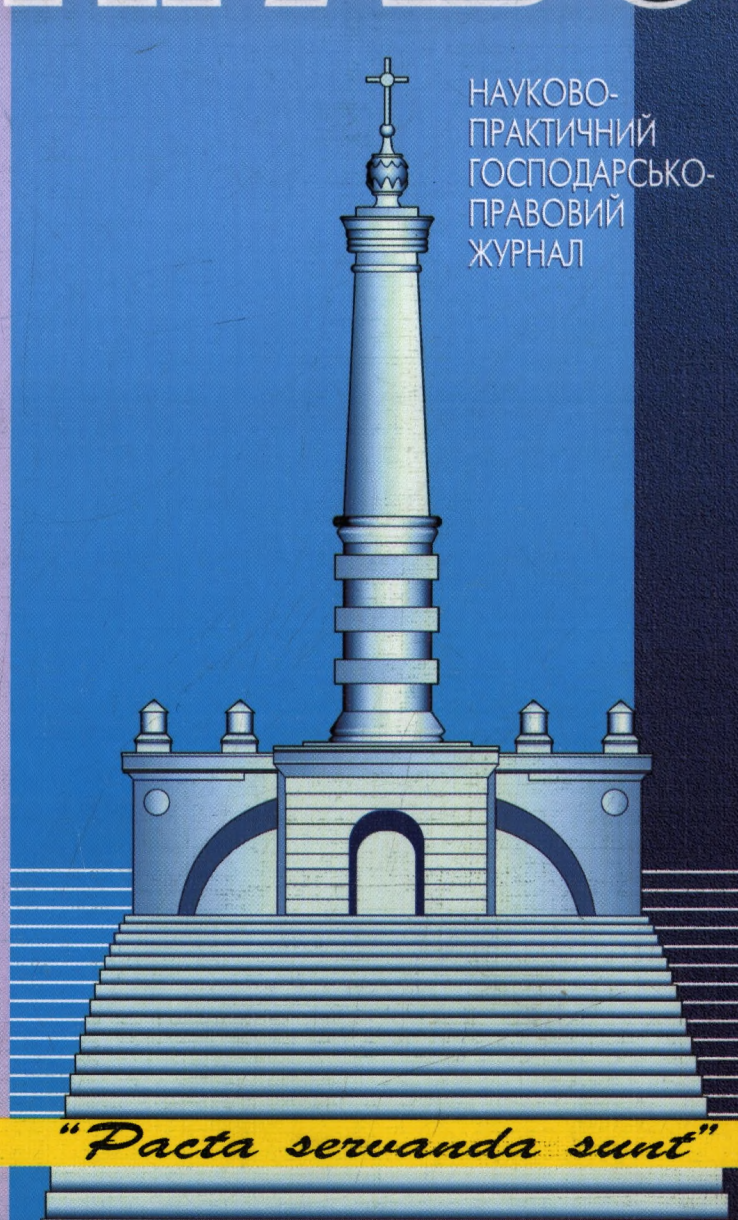
*Консамент:
класифікація і види*

*Право власності
на земельну ділянку*

*Груповий позов
у цивільному процесі*

*Державний контроль
і суміжні поняття*

НАУКОВО-
ПРАКТИЧНИЙ
ГОСПОДАРСЬКО-
ПРАВОВИЙ
ЖУРНАЛ

6 2014 (222)
КИЇВ

"Pacta servanda sunt"

Щомісячний науково-практичний
юридичний журнал
видається з 1 січня 1996 р.

ПІДПРИЄМНИЦТВО, ГОСПОДАРСТВО і ПРАВО

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПРИВАТНОГО ПРАВА І ПІДПРИЄМНИЦТВА
ІМ. АКАДЕМІКА Ф. Г. БУРЧАКА НАПРН УКРАЇНИ

Шеф-редактор
МАКАРОВА
Алла Іванівна

Редакційна
колегія:

ХАВРОНЮК
Микола
Іванович
головний
науковий
редактор

МЕЛЬНИК
Микола
Іванович
заст. головного
наукового
редактора

БЕЛЯНЕВИЧ О.
БОБРИК В.
ГАЛЯНТИЧ М.
ДЕМЧЕНКО С.
ЗУБ І.
КРУПЧАН О.
КУВКО Е.
КУЗНЕЦОВА Н.
ЛУК'ЯНЕЦЬ Д.
ЛУЦЬ В.
МАЙДАНІК Р.
МАМУТОВ В.
НАВРОЦЬКИЙ В.
СТЕЦЕНКО С.
ТОРГАШИН О.
ШАКУН В.
ШЕВЧЕНКО Я.

Сергій Вавженчук, Тарас Рябченко Проблеми класифікації коносаментів: компаративістський нарис	3
Людмила Козловська Концепція секундарних прав у спадковому праві	6
Анатолій Дмитрів Проблеми визначення юрисдикції у справах про оскарження рішень третейських судів	11
Світлана Хіміч Цивільно-правова характеристика ризику невиконання зобов'язання за договором уступки майнових прав на житло	15
Юлія Корнієнко Застава як вид забезпечення виконання договору підряду	18
Ганна Резнік Поняття особистого немайнового права дитини на освіту	21
Ніна Нечипоренко Правові підстави вирішення розбіжностей при укладанні договорів на обслуговування залізничних під'їзних колій	25
Катерина Тоцька Зміст меж та обмежень права власності на земельну ділянку	28
Тарас Софіюк Право на ознайомлення з особистими паперами, переданими до фонду бібліотек або архівів: історичні аспекти	31
Вікторія Миколаєць Право на пред'явлення групового позову у цивільному процесі України	35
Роман Нікітенко Процесуальні особливості розгляду судом справ про розірвання шлюбу за заявою будь-кого з подружжя, якщо один із нього засуджений до позбавлення волі	39
Наталія Сергієнко Поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання	43
Леонід Косовський Громадяни України, які перебувають за кордоном, як учасники цивільного процесу у справах з іноземним елементом	47

Яна Одовічена Зайнятість: поняття й ознаки	51
Максим Гребенюк Оцінка стану продовольчої безпеки: міжнародний і вітчизняний досвід	55
Ольга Бакаліньська Сучасні тенденції систематизації й уніфікації конкурентного законодавства	60
Ельвіра Олефіренко Контроль за надходженням, обліком і використанням коштів виборчих фондів	64
Сергій Вітвіцький Державний контроль та інші суміжні поняття: питання співвідношення	68
Катерина Добкіна, Володимир Михайлов Вандалізм як форма прояву агресії	72
Ірина Демченко Загальні норми щодо призначення покарання за кримінальним законодавством окремих зарубіжних країн	76
Наталія Гоч Сліди злочину як елемент криміналістичної характеристики ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування	81
Ольга Супрунова Багатофункціональність кримінально-процесуального статусу Уповноваженого з прав людини	86
Віталій Максименко Сутність початку досудового розслідування	89

Співзасновники:

Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва
ім. академіка Ф. Г. Бурчака
Національної Академії правових наук України,
ТОВ «Гарантія»

Видавець: ТОВ «Гарантія»

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 15779-4251ПР від 02.11.2009 р.

**Журнал рекомендовано до друку вченою радою Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України
(протокол № 5 від 29.05.2014 р.)**

УДК 349.2

Яна Одовічена,

канд. юрид. наук,
асистентка кафедри цивільного права
юридичного факультету
Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича

ЗАЙНЯТИСТЬ: ПОНЯТТЯ Й ОЗНАКИ

У статті аналізуються підходи до поняття «зайнятість», його законодавче визначення, виокремлюються основні ознаки, що характеризують цю правову категорію.

Ключові слова: зайнятість, види зайнятості, ознаки зайнятості, діяльність осіб, не заборонена законодавством, діяльність із метою одержання доходу (заробітної плати).

На сучасному етапі розвитку держави України існує значна кількість соціально-економічних проблем, які потребують швидкого та своєчасного вирішення. До таких проблем належить і формування цивілізованого ринку праці, заснованого на плюралізмі форм власності, свободі підприємницької діяльності, трудовій активності, свободі праці. Основним завданням є створення в Україні ринку праці, який би дозволяв громадянину оперативного знайти необхідну роботу з умовами праці, що відповідають вимогам безпеки та гігієни, з гідною заробітною платою, а роботодавцю – працівників необхідної кваліфікації. Проте вирішення даного питання неможливе без існування належної законодавчої регламентації основних понять, що регулюють зайнятість населення.

На жаль, на сучасному етапі розвитку науки трудового права питання зайнятості мало досліджене, проте ряд науковців приділили увагу цій проблемі. Серед таких учених В. Венедиктов, В. Жернаков, О. Медведєв, О. Процєвський, В. Прокопенко, С. Прилипко, Н. Хуторян, Г. Шебанова, В. Щербина, О. Ярошенко та ін.

Оскільки трудове законодавство, право та наука перебувають у стадії реформування проблема правового визначення основних понять щодо зайнятості населення є актуальною.

Метою цієї статті є аналіз поняття «зайнятість», яке міститься в трудовому законодавстві та науковій літературі, визначення його основних ознак.

Слід зазначити, що як у радянський період розвитку суспільства, так і на сучасному етапі немає єдиного підходу до поняття «зайнятість» в юридичній літературі. А тому традиційним є розуміння зайнятості в двох аспектах: широкому та вузькому. Так, О. Паш-

ков до зайнятості в широкому розумінні включає всі види суспільно-корисної праці громадян, що приносить, як правило, заробіток (трудоий дохід). У вузькому розумінні зайнятість – це трудова діяльність за наймом, що приносить регулярний дохід [1, с. 7–8]. Е. Нургалієва додає, що широке тлумачення зайнятості включає всі відносини щодо реалізації особою своєї здатності до праці, тобто всі, хто зайнятий суспільною працею входить у систему ринкових відносин та є учасником ринку праці незалежно від форми власності. До зайнятості в такому випадку відноситься не тільки трудова, а й інша діяльність, наприклад навчання у вищому навчальному закладі. Зайнятість у вузькому розумінні – це робота на основі трудового договору на умовах повного чи неповного робочого часу, робота сезонних працівників, робота, що виконується працівником на основі акта призначення чи обрання на посаду, членство у виробничому кооперативі й інших господарських об'єднаннях, заснованих на особистій трудовій участі, державна служба, інша оплачувана робота [2, с. 162].

О. Медведєв вважає, що у відносинах між громадянином, роботодавцем і державою можна виділити три види зайнятості: трудову, учбову та зайнятість осіб, які проходять військову службу чи альтернативну (невійськову) службу [3, с. 33–34]. Більш детальну класифікацію зайнятості наводять С. Прилипко та О. Ярошенко, поділяючи зайнятість за змістом на трудову та нетрудову. До нетрудової зайнятості належать: професійна підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації з відривом від виробництва; навчання в денних загальноосвітніх школах і вищих навчальних закладах; засновництво в організаціях, щодо яких засновник набуває майнових прав; до трудової – наймана праця та самодіяльна зайнятість.

Зайнятість у сфері найманої праці характеризується тим, що винагорода за неї прямо не залежить від прибутку роботодавця. До форм зайнятості у сфері найманої праці належать: робота за трудовим договором; робота за договорами цивільно-правового характеру, предметом яких є виконання роботи та надання послуг (договір підряду, договір про надання послуг тощо); роботи на підставі обрання, призначення або затвердження на оплачуваній посаді в органах державної влади, управління та громадських об'єднаннях; військова служба у Збройних Силах України, Службі безпеки України, Державній прикордонній службі України, військах внутрішньої та конвойної охорони, Цивільної оборони України, органах внутрішніх справ України, інших військових формуваннях, створених відповідно до законодавства України, альтернативна (невійськова) служба.

Зміст самодіяльної зайнятості передбачає участь у прийнятті виробничих рішень, а винагорода за неї залежить від прибутку підприємства. Формами самодіяльної зайнятості є: членство в кооперативах; робота фермерів і членів їх сімей, які беруть участь у виробництві; творча діяльність; зайняття підприємницькою діяльністю; робота у власному господарстві [4, с. 230].

Слід зазначити, що, як правило, до переліку видів і форм зайнятості не включається зайнятість громадян, що не приносить їм дохід, а саме: виховання дітей, догляд за хворим членом сім'ї, зайняття благодійністю чи іншою суспільною працею. Проте, незважаючи на достатню кількість доктринальних підходів до поняття зайнятості, його законодавче визначення не є досконалим. Так, ст. 1 Закону України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 р. визначає зайнятість як не заборонену законодавством діяльність осіб, пов'язану із задоволенням їх особистих і суспільних потреб із метою одержання доходу (заробітної плати) у грошовій або іншій формі, а також діяльність членів однієї сім'ї, які здійснюють господарську діяльність або працюють у суб'єктів господарювання, заснованих на їх власності, у тому числі безоплатно. Слід погодитися з П. Пилипенком, що у даному визначенні можна виокремити два нерівноцінні за своєю суттю та суспільною значимістю види зайнятості. Один з них (не заборонена законодавством діяльність осіб, пов'язана із задоволенням їх особистих і суспільних потреб із метою одержання доходу (заробітної плати) у грошовій або іншій формі), може вважатись основним, у якому сформульоване загальне правило. Інший вид, де йдеться про діяльність членів однієї сім'ї, які здійснюють господарську діяльність або працюють у суб'єктів господарювання, заснованих на їх влас-

ності, у тому числі безоплатно, стосується фактично лише конкретного випадку і як виняток може бути використаний тільки для визначення зайнятими певної незначної групи осіб, а саме членів особистих селянських господарств [5, с. 218–219]. Тому доцільність виокремлення зазначеної категорії зайнятого населення безпосередньо у самому визначенні є сумнівною. Що стосується першої частини визначення, то з неї можна визначити основні ознаки поняття зайнятості: зайнятість – це діяльність осіб, тобто здійснення певних активних дій (наприклад, виконання трудової функції працівником на основі укладеного трудового договору з роботодавцем).

Деякі науковці вважають, що визначення зайнятості через діяльність осіб є дещо одностороннім, оскільки мається на увазі не характеристика суспільних відносин, а певні дії однієї із сторін даних відносин, що, у свою чергу, суперечить загальним поняттям теорії права, згідно з якими предметом правового регулювання можуть бути тільки відносини між суб'єктами права [6, с. 16]. В такому випадку слід вказати, що зайнятість не можна розглядати лише як основу для виникнення трудових відносин, адже зайнятість це тривалий процес, що не припиняється з моменту вступу особи на роботу чи навчання. Якщо звернутися до Тлумачного словника української мови, то термін «зайнятість» означає стан людини, яка постійно зайнята якоюсь роботою, справою [7, с. 135]. Так, набуваючи статусу працівника шляхом укладення трудового договору (контракту) працівник виконує трудову функцію, підпорядковується правилам внутрішнього трудового розпорядку; вступаючи до вищого навчального закладу студент зобов'язується вивчати певні дисципліни; реєструючись як приватний підприємець, особа здійснює підприємницьку діяльність. Саме тому законодавство відносить таких осіб до зайнятого населення. Всі вказані відносини засновані виключно на певній суспільно-корисній діяльності, тому у відриві від неї вони втраять своє правове й економічне значення. Існування того чи іншого правовідношення, в межах якого реалізується та чи інша форма зайнятості, визначається виключно діяльністю з приводу якої й виникає правовідношення.

Вважаємо, що діяльність особи повинна бути однією з ознак зайнятості. Якщо ж зайнятість розглядати як відносини, що передують трудовим та є передумовою їх виникнення, то необхідно уточнити, що мова йде саме про відносини *сприяння* зайнятості населення, регулювання яких здійснюється Законом України «Про зайнятість населення».

Другою характерною ознакою зайнятості є те, що *це не просто діяльність, а не заборо-*

нена законодавством діяльність. Дане положення закономірне, оскільки будь-яка діяльність на території України повинна здійснюватися відповідно до законодавства України. Загальноприйнятий принцип законності характерний, безумовно, і для зайнятості. Крім того, на такій особливості поняття зайнятості наголошує й Міжнародна Організація Праці в Рекомендації «Щодо політики в галузі зайнятості» від 26.06.1984 р. № 169. Саме у п. 8 Рекомендації зазначається про необхідність вживати заходів, щоб ефективно боротися з незаконною зайнятістю, тобто із зайнятістю, яка не відповідає положенням національного законодавства, правил і практики. Отже, зайнятими можуть визнаватися тільки особи, які здійснюють свою діяльність у повній відповідності із законодавством України. В даному контексті заслуговує на увагу те, що під «не забороненою законодавством діяльністю» слід розглядати як сферу зайнятості, так і статус суб'єкта, який займається такою діяльністю. Так, згідно з цивільним законодавством діяльність щодо будь-якого виду страхування може здійснюватися тільки юридичною особою, яка спеціально створена для здійснення страхової діяльності й одержала в установленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності (ст. 984 Цивільного кодексу України). Відповідно, здійснювати діяльність у сфері страхування приватний підприємець не має права, інакше вона буде визнана незаконною. Інший приклад: законодавством передбачена необхідність державної реєстрації підприємницької діяльності й особи, які здійснюють підприємницьку діяльність без такої реєстрації порушують норми законодавства та не можуть відноситися до категорії зайнятого населення. Отже, здійснення діяльності, що заборонена законодавством України, не може вважатися зайнятістю.

Третьою характеристикою зайнятості є те, що це діяльність пов'язана із задоволенням особистих і суспільних потреб. Кожна особа протягом свого життя для нормального розвитку й існування потребує певних засобів, за допомогою яких вона може задовольнити свої особисті потреби. Потреби – це те, що неминуче виникає та супроводжує людину в процесі її життя, те, що є спільним для різних людей і разом із тим є індивідуальними для кожної людини. Потреби – це відчуття фізіологічного, соціального або психологічного дискомфорту через брак чогось, це необхідність у чомусь, що потрібне для створення та підтримання нормальних умов життя і функціонування людини [8, с. 82].

Потреби особи мають певну структуру: фізіологічні потреби, як правило, природні (сон, харчування, тепло), які переходять у ма-

теріальні (житло, одяг) і духовні (навчання, культурний розвиток). Для задоволення своїх потреб особа зацікавлена в отриманні матеріального доходу. В більшості випадків матеріальний дохід особа отримує за виконання певної діяльності. Діяльність особи є важливим фактором формування особистих потреб. Адже що ширшою, багатограннішою є діяльність особи, то різноманітнішими будуть її потреби, повніше вони задовольнятимуться. Проте не тільки матеріальний дохід можна розглядати як мотивацію до здійснення тієї чи іншої діяльності. Особистою потребою може бути бажання підвищити свій рівень освіти, отримати нову професію, спеціальність. Вибір діяльності для отримання задоволення своїх особистих потреб особа здійснює самостійно.

Разом із тим законодавством встановлюються певні межі, в яких особа може реалізувати задоволення своїх потреб. Тому, здійснюючи діяльність у тій чи іншій сфері, особа одночасно задовольняє суспільні потреби [9, с. 32]. Суспільні потреби виникають у процесі розвитку суспільства в цілому, окремих його членів, соціально-економічних груп населення. Потреби суспільства визначаються необхідністю забезпечення його неперервного функціонування та розвитку. До них належать потреби: виробничі, державного управління, оборони, охорони довкілля, забезпечення конституційних гарантій членам суспільства тощо [8, с. 82]. Так, виконуючи роботу за трудовим договором, працівник задовольняє суспільні потреби у виготовленні продукції, наданні певних послуг, виконанні робіт; студент, який навчається у навчальному закладі, задовольняючи свою особисту потребу в отриманні знань, у той самий час задовольняє суспільні потреби у кваліфікованій робочій силі [9, с. 33]. Отже, саме задоволення особистих і суспільних потреб є визначальною мотивацією для зайняття особою певною діяльністю.

Четвертою ознакою поняття зайнятості є дохід (заробітна плата), тобто в процесі здійснення не забороненої законом діяльності, пов'язаної із задоволенням особистих і суспільних потреб, особа одержує дохід (заробітну плату) у грошовій або іншій формі. В даному визначенні «дохід» використовується як синонім винагороди за працю в процесі здійснення підприємницької діяльності, індивідуальної трудової, дохід отриманий від виконання цивільно-правових договорів тощо. Термін «заробітна плата» вживається традиційно як винагорода за працю, що здійснюється на основі трудового договору. Проте отримання доходу (заробітної плати) не є обов'язковою ознакою зайнятості. Так, ст. 4 Закону України «Про зайнятість» до зайнятого населення

відносить осіб, які проходять військову чи альтернативну (невійськову) службу, осіб, які забезпечують себе роботою самостійно (у тому числі члени особистих селянських господарств, особи, які провадять релігійну (місіонерську) діяльність). Ці категорії не мають гарантованого постійного доходу, але вважаються зайнятими. Наприклад, Закон України «Про особисте селянське господарство» від 15.05.2003 р. не містить вказівки про обов'язковість отримання доходу від такого виду господарської діяльності. Так само й особи, які здійснюють підприємницьку діяльність, є зайнятою категорією населення незалежно від того, чи приносить така діяльність дохід. Тому вважаємо доцільним не визначати ознаку одержання доходу (заробітної плати) як одну із основних при визначенні поняття зайнятості.

Проведений аналіз дозволяє зробити **висновок**, що доцільно спростити визначення зайнятості, наведене в Законі України «Про зайнятість населення», та *визначити зайнятість як не заборонену законодавством діяльність осіб, пов'язану із задоволенням їх особистих і суспільних потреб із метою одержання доходу (заробітної плати) або без такої мети.*

Стаття надійшла до редакції 23.04.2014 р.

The article focuses on the diversity of approaches to the concept of employment, examines its legal definition and distinguishes the main features that characterize this legal category.

В статье анализируются подходы к понятию «занятость», его законодательное определение, выделяются основные признаки, характеризующие эту правовую категорию.

Список використаних джерел

1. Пашков А. С. Занятость, безработица, трудоустройство: обзор законодательства. – СПб., 1994. – 56 с.
2. Нургалеева Е. Н. Механизм правового регулирования трудовых отношений в условиях многоукладной экономики: дис. ... д-ра юрид. наук. – СПб., 1993. – 280 с.
3. Медведев О. М. Правовые проблемы обеспечения занятости населения: дис. ... д-ра юрид. наук. – М., 1994. – 357 с.
4. Прилипко С. М., Ярошенко О. М. Трудове право України. – Х., 2010. – 752 с.
5. Пилипенко П. Щодо поняття зайнятості за новим Законом України «Про зайнятість населення» // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XVII регіональної наук.-практ. конф., 7–8 лютого 2013 р., м. Львів. – Л., 2013. – С. 218–219.
6. Гусов А. Ю. Правовое регулирование обеспечения трудовой занятости (некоторые вопросы теории и практики): дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2011. – 180 с.
7. Глумачий словник української мови: В 11 томах. – К., 1972. – Т. 3. – 1125 с.
8. Колот А. М. Мотивація персоналу. – К., 2002. – 337 с.
9. Пузыревский С. А. Правовое регулирование политики в области занятости населения РФ: дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2001. – 195 с.

